

Bunyodbek NURQULOV,
O'zbekiston Milliy universiteti
Sotsiologiya kafedrasi stajyor o'qituvchisi
E-mail: nurkulov_b@nuu.uz
Tel: (99) 884 33 37

O'zbekiston Respublikasi huquqni muhofaza qilish akademiyasi katta o'qituvchisi, sotsiologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) Akramov X. F. taqrizi asosida

FACTORS OF INCREASING SOCIO-POLITICAL ACTIVITY OF YOUNG PEOPLE

Annotation

The social activity of young people differs from the social activity of other layers of society by its characteristics. First of all, this is due to the fact that the position of young people in society is not fully formed. Young people experience the process of entering social structures, that is, socialization. Institutions of civil society, including political parties, youth organizations, neighborhoods, as well as the educational system, mass media, and family are the main factors that determine the socio-political activity of young people.

Key words: youth, election, political activity, absenteeism, political culture, socialization, social activity, event, citizenship, political party, society.

ФАКТОРЫ ПОВЫШЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

Социальная активность молодежи по своим характеристикам отличается от социальной активности других слоев общества. Это связано, прежде всего, с тем, что положение молодежи в обществе не до конца сформировано. Молодые люди переживают процесс вхождения в социальные структуры, то есть социализацию. Институты гражданского общества, в том числе политические партии, молодежные организации, соседство, а также система образования, средства массовой информации и семья являются основными факторами, определяющими общественно-политическую активность молодежи.

Ключевые слова: молодежь, выборы, политическая деятельность, абсентеизм, политическая культура, социализация, общественная активность, событие, гражданство, политическая партия, общество.

YOSHLARNING IJTIMOYIY - SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISH OMILLARI

Annotatsiya

Yoshlarning ijtimoiy faolligi jamiyatning boshqa qatlamlari ijtimoiy faolligiday xususiyatlari bilan farqlanadi. Bu eng avvalo yoshlarning jamiyatda tutgan mavqeyining tuliq shakllanmaganligi bilan bog'liq. Yoshlar ijtimoiy tuzilmalarga kirish, ya'ni ijtimoiylashuv jarayonini boshdan kechiradilar. Yoshlarning ijtimoiy siyosiy faolligini belgilab beruvchi omillar sifatida fuqarolik jamiyati institutlari, jumladan siyosiy partiyalar, yoshlar tashkilotlari, mahalla, shuningdek ta'lim tizimi, ommaviy axborot vositalari hamda oilaga asosiy e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: yoshlar, saylov, siyosiy faollik, absenteizm, siyosiy madaniyat, ijtimoiylashuv, ijtimoiy faollik, hodisa, fuqarolik, siyosiy partiya, jamiyat.

Kirish. Yoshlarning ijtimoiy - siyosiy hayotdagi faol ishtirokini bir so'z bilan aytganda, qat'iy fuqarolik pozitsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi, chunki yoshlar mamlakatning strategik o'zagini tashkil etadi.

Shuningdek, yoshlar mustaqil O'zbekistonning kelajagi yo'nalishini belgilovchi yagona kuchdir. Chunki aynan yoshlar siyosiy madaniyatning an'anaviylik va zamonaviylik deb atalmish bosqichi o'rtasidagi ko'prik vazifasini bajaruvchi eng harakatchan qatlam hisoblanadi[1].

Yoshlar faoliyati deganda, uning ichki va tashqi tendensiyalarining ijtimoiy hayotda namoyon bo'lishi xususiyatlariga aytiladi. Ijtimoiy faollik inson shaxs sifatidagi darajasining asosiy ifodasi bo'lib uning yuksak qadriyatli ehtiyojlarini qondirishlari va sifat ko'rsatkichidir. Demak, ijtimoiy faollik shaxsning muhim sifatidir. Yoshlar faolligi deb, uning hayotini boshqarish bilan, bog'liq bo'lgan va qadriyatlarining nomoyon bo'lish xususiyatlariga aytiladi. Ijtimoiy faollik inson shaxsi sifati darajasining asosiy ifodasi bo'lib, uning yuksak qadriyatdagi ehtiyojlarini qondirish usuli va sifat ko'rsatkichidir. Shu jihatdan shaxs faoliyati sotsiologiyada keng va kichik (tor) ijtimoiy darajalarda o'rganiladi. Shaxsning bunday darajalarda o'rganilishi metodologik ahamiyat kasb etadi[2].

Har qanday ijtimoiy hodisaga nimadir sabab bo'ladi, nimadir turki beradi. Ijtimoiy faollik ham o'z-o'zidan sodir bo'ladigan jarayon emas[3].

Yoshlarning faolligi dolzarb masalalardan biri ekanligi ma'lum. Faollik aslida muayyan ijtimoiy guruh yoki qatlamning jamiyat va davlat ishlariga munosabati, unga yondashuvi, mas'uliyat hissi, fuqarolik tuyg'usi sifatida namoyon bo'ladi. Faollik – ayni paytda o'zlikni anglash hamdir. Demak, bugungi kunda asosiy masala yoshlarimizning faolligini oshirishdan iboratdir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Shaxsning ijtimoiy faolligini o'rganish sohasida ko'plab tadqiqotlar olib borildi: L.I. Amanboeva "Yangi ijtimoiy sharoitlarda yoshlarning fuqarolik tarbiyasi"[4], A.A. Savastin va L.B. Osipova "Yoshlarning ijtimoiy faolligi jamiyatning jadal rivojlanishi sharti sifatida"[5], S.Yu. Korolkov "Yoshlarning jamoat faoliyati"[6]. Bunday asarlarda ijtimoiy faoliyatning nazariy asoslari va amaliy yo'nalishlari bir qadar aniq ko'rsatilgan. V. S. Merlin[7] fikricha, insonning o'z-o'zini anglashining asosi:

- o'z-o'zini anglash;
- shaxs tomonidan "men"ni ijobiy qabul qilish;
- qanday aqliy va axloqiy fazilatlariga ega ekanligini tushunish;
- ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni o'z-o'zini baholash, ularning darajasini tushunish.

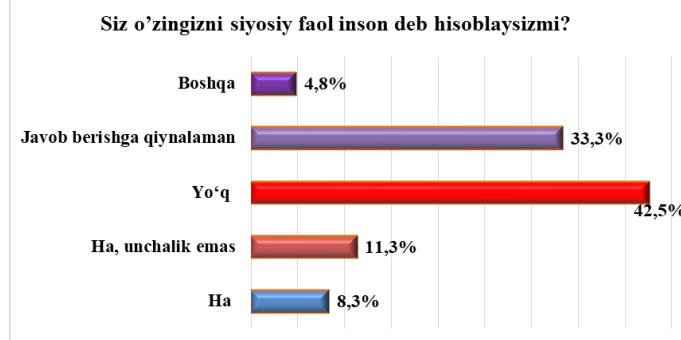
Tadqiqot metodologiyasi. Antoniu Guterrish, BMT Bosh kotibi, 2018-yil 12-avgust O'zgarishlar, iqtisodiy va siyosiy burilishlar davrida yoshlar har doim mamlakat hayotida birinchi o'rinda turadi. Inqiroz davrida yosh avlod mamlakatimizda amalga oshirilayotgan o'zgarishlarning faol ishtirokchisi bo'ldi. 1990-yillarda yoshlarning qattiq mafkuraviy nazoratdan ozod

etilishi yoshlarning o'zbek jamiyatining siyosiy sohasiga integratsiyalashuvi jarayonida o'zgarishlarga olib keldi, buning natijasida faol siyosiy partiyalar tarkibida turli yoshlar tashkilotlari tashkil etildi[8]. Shu bilan birga, bugungi yoshlar sho'ro davridagi haddan tashqari mafkuraviy komsomol faollaridan va ilk postsovet davridagi siyosiy boshqaruv jarayonida o'tmishdoshlaridan farq qiladi. Yoshlarning siyosiy hayotda ishtirok etish shakllari Yoshlarning jamiyatdagi ijtimoiy boshqaruv jarayonida ishtirok etishi ushbu ijtimoiy guruhning siyosiy faolligini namoyon etish orqali amalga oshirilishi mumkin. Yoshlarning siyosiy faollik darajasi ko'p jihatdan mamlakatdagi umumiy siyosiy jarayonning xarakterini belgilaydi va butun jamiyat barqarorligiga ta'sir qiladi. Yoshlar jamiyat hayotining barcha jabhalarida: siyosiy, ijtimoiy, madaniy, iqtisodiy sohalarda o'zini namoyon qiladigan eng faol va harakatchan ijtimoiy-demografik guruh bo'lgan va shunday bo'lib qoladi. Bu ijtimoiy va yosh guruhi boshqalarga qaraganda o'zlarining ijtimoiy mavqeini yaxshilashga va yangi ijtimoiy rollarni o'zlashtirishga qaratilgan, chunki u hayotning o'zini o'zi belgilash bosqichida. Avvalo, "yoshlik" tushunchasi qanday? O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonunining 3-moddasi uchinchi qismiga ko'ra, yoshlar (yosh fuqarolar) deb o'n to'rt yoshdan o'ttiz yoshgacha bo'lgan shaxslar tushuniladi[9]. O'zbekiston qonunchiligida ushbu ijtimoiy guruhning faqat yosh chegaralari belgilangan. O'zbekiston muhim demografik bosqichda. Bu yerda 30 yoshgacha bo'lgan yoshlar aholining 60 foizini tashkil qiladi. Biroq, "yoshlar" tushunchasining ijtimoiy mohiyati nimada? "Yoshlar" tushunchasiga ta'rif berishning turli variantlari mavjud, jumladan, uni katta ijtimoiy-demografik guruh sifatida tushunish, sotsializatsiya bosqichidan o'tish, o'ziga xos psixologik xususiyatlar va submadaniyat bilan ajralib turadigan qadriyat yo'nalishlarini shakllantirish va "ularga harakat qilish". turli xil ijtimoiy rollar[10]. Zamonaviy turmush sharoiti ko'plab omillarga, jumladan, yashash hududi va ular mansub bo'lgan ijtimoiy guruhga bog'liq holda, yoshlarning qadriyatlari va axloqiy yo'nalishlariga ta'sir qiladi.

Tahlil va natijalar. Biz yoshlarning siyosiy faolligini bilish maqsadida 400 nafar respondentlardan so'rovnoma o'tkazdik va biz respondentlardan quydagicha fikrlarni oldik.

1-jadval. Siz o'zingizni siyosiy faol inson deb hisoblaysizmi?

Siz o'zingizni siyosiy faol inson deb hisoblaysizmi?	foiz	son
Ha	8,3%	33
Ha, unchalik emas	11,3%	45
Yo'q	42,5%	170
Javob berishga qiynalaman	33,3%	133
Boshqa	4,8%	19

1-rasm. Siz o'zingizni siyosiy faol inson deb hisoblaysizmi?

So'rovnomamiz ishtirokchilariga siz o'zingizni siyosiy faol inson deb hisoblaysizmi degan savol bilan murojaat qildik. Respondentlarimizdan esa quyidagi javoblarni oldik: Ha javobini belgilaganlar 8,3%ni, ha, unchalik emas javobini belgilaganlar 11,3% ni, Yo'q javobini belgilaganlar 42,5% ni, Javob berishga qiynalaman variantini belgilaganlar 33,3% ni, Boshqa variantini tanlaganlar esa 4,8% ni tashkil etdi.

Biz tadqiqotimiz davomida yo'q javobini belgilangan respondentlar soni ko'proq foizni tashkil qilganligini sababi shundan iboratki, bu yerda respondentlarning ko'proq qismini uyushmagan yoshlar, o'rta, o'rta-maxsus hamda uy bekalari tashkil qilganligi sababli ko'proq foizni tashkil qilgan.

Ta'kidlash joizki, mazkur muammo turmush tarzimiz bilan ham uzviy bog'liq. Muammoning yechimini ham o'z ruhiyatimizdan, xatti-harakatimiz va kundalik turmushimizdagi odatiy bo'lib qolgan illatlar, fikrlash tarzimizdan izlashimiz kerak.

Bugun davlat siyosati shu kabi salbiy holatlarning oldini olishga qaratilgan ekan, tabiiyki, har bir yosh ham o'z fuqarolik pozitsiyasini aniqlashga, ijtimoiy qiyofasini shakillantirib, mukammallashtirishga intilmog'i darkor. Bu esa, avvalo o'zida befarqlik va boqmandalikni yo'q qilishdan boshlanadi[11].

Yoshlarimizning ijtimoiy-siyosiy faolligiga ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biri absenteizm tushunchasidir.

Absenteizm muammosi so'nggi yillarda xorijiy va mahalliy olimlarning diqqat markazida bo'lmoqda. "Absenteizm" atamasining o'zi gumanitar fanlar sohasida keng qo'llaniladi. Siyosiy sohadagi "absenteizm" tushunchasi siyosiy xulq-atvor shakllaridan biri sifatida belgilanadi, bu mamlakatning siyosiy hayotida ishtirok etishdan chetga chiqishda namoyon bo'ladi. Absenteizm (lot. absentia – qatnashmaslik, bosh tortish) – harakatsizlik, ya'ni har qanday siyosiy (masalan, saylov), partiya faoliyatidan (mitinglarda, harakatlarda ishtirok etishdan) qochish bilan tavsiflangan siyosiy xatti-harakatlar, norozilik faoliyati tushuniladi.

Zamonaviy tadqiqotlar ma'lumotlar manbalarini tahlil qilib, biz yosh avlodning ishtirok etmasligining quyidagi asosiy sabablarini farqlashimiz mumkin: passivlik; mas'uliyatsiz munosabat; qiziqishning yo'qligi; kelajakka ishonchsizlik; siyosiy savodsizlik; siyosiy institutlar faoliyati to'g'risida ma'lumotlarning yo'qligi; mamlakatdagi mavjud vaziyatga norozilik bildirish; saylovchilar nazarida saylov instituti samaradorligining pasayishi. Absenteizm shakllari nafaqat saylovda qatnashmaslik, balki ovoz berishdan bo'yin tovlash, muvofiqlik uchun ovoz berish, norozilik bilan ovoz berishda ham namoyon bo'ladi.

2-jadval. Siz siyosatga qiziqasizmi?

Siz siyosatga qiziqasizmi?	foiz	son
Ha	16,8%	67
Ha, bir oz	34,5%	138
Unchalik emas	41,3%	165
Yo'q mutlaqo qiziqmayman	7,5%	30

2-rasm. Siz siyosatga qiziqasizmi?

Tadqiqotimiz davomida so'rovnomaga ishtirokchilariga bir nechta savol bilan murojat qildik. Dastlab ularga siz siyosatga qiziqasizmi? savoli bilan murojaat qildik. Olingan natija esa quyidagicha bo'ldi: 16,8% ishtirokchi ha, 34,5% ishtirokchi ha, bir oz, 41,3% ishtirokchi unchalik emas va 7,5% esa yo'q mutlaqo qiziqmayman degan variantlarini belgilashgan.

Zamonaviy tadqiqotlar ma'lumotlar manbalarini tahlil qilib, biz yosh avlodning ishtirok etmasligining quyidagi asosiy sabablarini farqlashimiz mumkin: passivlik; mas'uliyatsiz munosabat; qiziqishning yo'qligi; kelajakka ishonchsizlik; siyosiy savodsizlik; siyosiy institutlar faoliyati to'g'risida ma'lumotlarning yo'qligi; mamlakatdagi mavjud vaziyatga norozilik bildirish; saylovchilar nazarida saylov instituti samaradorligining pasayishi. Absenteizm shakllari nafaqat saylovda qatnashmaslik, balki ovoz berishdan bo'yin tovlash, muvofiqlik uchun ovoz berish, norozilik bilan ovoz berishda ham namoyon bo'ladi.

Shunday qilib, yoshlarning siyosatda ishtirok etishdan bosh tortishi butunlay turli xil obyektiv va subyektiv omillar sabablarga bog'liq. Absenteizm – fuqarolarning hokimiyat va mulkdan begonalashuvining ko'rsatkichi, o'rnatilgan siyosiy tuzumga, siyosiy rejimga, hokimiyat shakliga, umuman, o'rnatilgan ijtimoiy tuzumga nisbatan siyosiy norozilik ko'rinishidir. Absenteizm o'zining ekstremal ko'rinishlarida siyosiy ekstremizm xususiyatlarini oladi. Ijtimoiy inqiroz va nizolar, axloqiy me'yorlarning yo'qolishi, an'anaviy qadriyatlardan chekinish ekstremistik tuyg'ularning kengayishi uchun qulay zamindir[12]

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, birinchida yoshlar ijtimoiy-siyosiy faol bo'lishlari uchun, ular siyosiy bilimlarga ega bo'lishlari kerak.

Ikkinchidan yoshlarning siyosiy faolligini oshirish yo'llari yoshlarni siyosiy jarayonlarga jalb etishni oshirish uchun asosiy e'tibor tashkiliy-boshqaruv faoliyati, shaxslararo muloqot, siyosiy va huquqiy savodxonlik sohalaridagi kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan ta'lim dasturlarini kengaytirishga qaratilishi lozim ("maktab rahbariyati", amaliy seminarlar, treninglar).

Uchinchidan viloyat va shahar hokimliklari doirasida yoshlarning faolligini oshirish uchun eng muhim yoshlar tashabbuslari, tanlovlari va loyihalari, shuningdek, umumvatanparvarlik aksiyalari (mitinglar, namoyishlar, flesh-moblar) va volontyorlik aksiyalari to'g'risida yoshlarni xabardor qilishga qaratilgan internet portallarini tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

To'rtinchidan davlatdagi barcha fuqarolar, ayniqsa, yoshlar, siyosiy tizimni takomillashtirishda, jumladan, saylov jarayonda qancha faol bo'lib, munosib insonlarni hokimiyatda bo'lishiga hissa qo'shsa, shunchalik o'z fuqarolik pozitsiyasini naqadar ongligini namoyon etadilar[13].

ADABIYOTLAR

1. Латипова Н.М. Молодежь в социальной структуре узбекистанского общества // Общественное мнение. Права человека. - Ташкент, 2004. - №3.
2. Tursunova N. Yoshlarning ijtimoiy faolligi: tushuncha va fazilatlar. "Ijtimoiy fikr". 2004. 3-son. 149-150 betlar
3. Qayumov U. Rol semi v formirovani nrvstvvennix i duchovnix osnov obshestva. "Ijtimoiy fikr". 2004. 4-son. 93-94 betlar
4. Аманбаева Л. И. Гражданское воспитание учащейся молодежи в новые социальные условиях Дис _ д — ра пед . наук / Якутск , 2002. — 351 с . Европейский журнал исследований и размышлений в области педагогических наук, том. 7 No. 12, 2019 ISSN 2056-5852 Progressive Academic Publishing, UK Страница 1064 www.idpublications.org
5. Савастина А. А ., Осипова Л . Б . Социальная активность молодежи как состояние динамического развитие общества // Современные проблемы науки и образования . – 2015. – № 2-2.; URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=22320>
6. Королкова С . Ю . Социальная активность молодежи // Молодой ученый . – 2015. – №12.2. – С . 39-40.
7. Мерлин В.С. Психология индивидуальности Под ред. Е.А.Климова. – Воронеж: НПО Модек, 1996. – 448 с.
8. Lipsky Larisa Alekseevna. Youth and politics: the problem of increasing political activity. Society and power, No. 1 (33), 2012, pp. 58-62.
9. Law of the Republic of Uzbekistan on state youth policy. №LRU-406 14.09.2016.
10. Usynina Nadezhda Igorevna. Definition of the essence of the concept of "Youth". Bulletin of the Udmurt University. Series "Philosophy. Psychology. Pedagogy", No. 1, 2013, pp. 026-028.
11. Жиянмуратова Г. Ш. ЎЗБЕКИСТОНДА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ШАРОИТИДА ЁШЛАР ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ ФАОЛЛИГИ ДИНАМИКАСИ //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2020. – Т. 3. – №. 1.

12. Gulnoz J., Bunyod N. ABSENTEIZM IJTIMOY HODISA SIFATIDA //Research and Publication. – 2023. – T. 1. – №. 11. – C. 4-10.
13. <http://marifat.uz/marifat/ruknlar/Yangi-O'zbekistonda-yoshlarning-ijtimoiy-siyosiy-faolligini-oshirishning-asosiy-omillari.htm>